

LAUSUNTO

25.1.2024

Luonnos valtakunnalliseksi nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaksi (VANUPO) 2024–2027

Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/7050/2023

Pelastakaa Lapset kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta valtakunnalliseksi nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaksi (VANUPO) 2024–2027. Kannamme huolta käsillä olevan VANUPO-luonnoksen keskeneräisyydestä. Verrattuna aiempaan VANUPO:aan, sen toimenpidetason linjaukset ovat monelta osin epätarkkoja ja niistä puuttuvat kohderyhmät, koordinoivat ministeriöt sekä yhteistyökumppanit.

Olemme seuranneet VANUPO:n toimeenpanoa lapsenoikeusnäkökulmasta useampien hallituskausien ajan. On oleellista, että ohjelmat jatkuvat johdonmukaisesti hallituskaudesta seuraavaan, jolloin niiden vaikuttavuutta voidaan seurata. Tähän johdonmukaisuuteen ja jatkuvuuteen ohjaa myös Suomen kansallinen lapsistrategia. VANUPO:n tulee olla luontevasti linjassa myös kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman kanssa.

VANUPO:n, kuten kaikkien lasten ja nuorten hyvinvointia edistävien politiikkaohjelmien tulee toteuttaa YK:n lapsen oikeuksien sopimusta. YK:n lapsen oikeuksien komitea on kesäkuussa 2023 antanut Suomelle suosituksia ja huomauksia lapsen oikeuksien edistämiseksi. Näissä huomautuksissa kehoitetaan Suomea kiinnittämään erityistä huomiota kaikista haavoittuvimmassa asemassa olevien lasten ja nuorten oikeuksien edistämiseen.

Näitä lapsia ja nuoria ovat mm. vammaiset lapset, maahanmuuttajataustaiset lapset, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat lapset, sekä köyhyydessä elävät ja eri ominaisuuksiensa ja perhetilanteidensa takia syrjäytymisvaarassa olevat lapset. VANUPO:ssa tulee ottaa huomioon LOS-komitean huomautukset ja kohdistaa erityisiä toimia komitean nostamiin haavoittuvimpiin lapsiryhmiin.

Pelastakaa Lapset seuraa mm. sosiaalihuoltolain ja lastensuojelun kokonaisuudistuksen etenemistä, ja on tyytyväinen, että VANUPO tavoittelee tähän työhön panostamista erityisesti nuorten palveluiden laadun varmistamisen osalta.

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 1: Jokaiselle nuorelle polku eteenpäin

Pelastakaa Lapset pitää hyvänä, että hallitusohjelmaan ja valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman luonnokseen kirjattua tavoitetta jokaisen nuoren edellytyksistä rakentaa hyvää elämää ja tavoitella unelmiaan.

Mielestämme VANUPO:n luonnos ei kiinnitä riittävästi huomiota lapsiperheköyhyyden ja sosiaaliturvaan kohdistuvien leikkausten vaikutuksista tämän tavoitteen saavuttamiseen. Pelastakaa Lapset kantaa huolta pienituloisten perheiden lasten harrastusmahdollisuuksista.

Pelastakaa Lasten Lapsen ääni 2023 -raportissa pienituloisten perheiden lapset toivat ilmi vapaa-ajan mahdollisuuksien vähentymistä. Pienituloisten perheiden lapsista 35 % ei voinut osallistua harrastukseen. Lapset kertoivat myös, etteivät voineet harrastaa sitä, mitä halusivat perheen taloudellisesta tilanteesta johtuen. 30 % pienituloisten perheiden lapsista on joutunut lopettamaan maksullisen harrastuksen, koska perheellä ei ole siihen enää varaa. Lapset toivoivat harrastusmahdollisuuksia, kuten ilmaista harrastusta tai tukea harrastamiseen.

Pelastakaa Lapset näkee myönteisenä VANUPO:n luonnokseen sisällytetyn matalan kynnyksen harrastustoiminnan saavutettavuuden tietopohjaan vahvistamisen, erityisesti aistivammaisten ja erityistarpeisten nuorten näkökulmasta, mm. harrastamisen Suomen mallin kehittämiseksi.

Harrastamisen Suomen mallin kehittämistä ja toimeenpanoa on jatkettava mallin väliarvioinnista nousseiden suositusten mukaisesti mm. lasten osallisuutta vahvistamalla sekä mallin lainsäädännöllistä pohjaa arvioimalla. Mallia on kehitettävä niin, että lasten osallisuus on aidosti aktiivinen osa harrastamisen kehittämistä kunnissa ja myös harrastamattomille lapsille tarjotaan mahdollisuus harrastukseen.

Lapsiperheköyhyyden vaikutuksiin puuttumisessa tulee hyödyntää yhteisöjen kannattelevaa voimaa. Eri järjestöjen ja yhdistysten, seurakuntien ja urheiluseurojen sekä digitaalisen tuen ja paikallisyhteisöjen merkitys on huomioitava osana lasten ja perheiden arjen tukea.

Pelastakaa Lapset seuraa aktiivisesti lastensuojelun kokonaisuudistusta. Pelastakaa Lapset huomauttaa, että viranomaisten aktiivisen yhteistyön lisäksi uudistustyössä on huomioitava toimiva yhteistyö nuorisotyön ja lapsi- ja perhejärjestöjen kanssa.

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 2: Monipuolista tietoa ja välineitä nuorten mielen hyvinvoinnin tukemiseen

Pelastakaa Lapset näkee luonnokseen sisältyvän nuorten matalan kynnyksen mielen hyvinvoinnin tuen positiivisena. Pelastakaa Lapset painottaa, että tuen tulee olla helposti saatavilla ja kohdennettu oikea-aikaisesti. Digitaalisissa ympäristöissä, kuten chateissa tarjottava tuki voi toimia jo itsessään ennalta ehkäisevästi sekä rohkaista ja auttaa nuorta muun tuen piiriin.

Digitaalista tukea tarjoavilla palveluilla on runsaasti arvokasta kokemusta ja tietoa lapsen palvelupolun haasteista ja näitä tulee huomioida palvelujärjestelmän kehittämiseksi. Ennalta ehkäisevien palvelujen, kuten chatien ja muun palvelujärjestelmän välistä koordinaatiota ja yhteistyötä tulee kehittää nuoren palvelupolun parantamiseksi.

Pelastakaa Lapset pitää perusteltuna digilaitteiden lisääntyneeseen käyttöön liittyvien haittojen vähentämistä. Kannustamme hyödyntämään ajankohtaista tutkimustietoa sekä Suomessa eri toimijoilla, kuten järjestöllä olevaa suurta osaamista näiden toimenpiteiden tukena. Kannustamme myös kuulemaan lapsia ja nuoria toimenpiteiden tukena.

Pelastakaa Lasten vuonna 2022 toteuttamassa [Lapset -laitteilla selvityksessä](#) lapset sekä vanhemmat toivat ilmi digilaitteiden negatiivisia vaikutuksia fyysiselle hyvinvoinnille, ennen kaikkea unen ja levon

saamiseen. Digilaitteiden myönteisiä puolia puolestaan olivat mm. Tiedon saaminen sekä sosiaalisten suhteiden ylläpito.

Luonnoksessa mainitaan, että *“nuoren opiskeluhyvinvoinnin varmistamisessa hyvin tärkeitä ovat myös toimivat yksilöllisen opiskeluhuollon palvelut, joiden on oltava opiskelijoiden helposti saavutettavissa. Hyvinvointialueet järjestävät palvelut ensisijaisesti kouluilla ja oppilaitoksissa.”*

On myös varmistettava, että hyvinvointialueilla arvioidaan mielenterveyspalveluiden, erityisesti oppilas- ja opiskelijahuollon tarve huolella, ja lisätään resursseja niin, että psykologi- ja kuraattoripalvelut järjestetään ennalta ehkäisevinä ja sosiaali- ja terveydenhuollossa varmistetaan riittävät mielenterveyspalvelut lapsille ja nuorille.

Pelastakaa Lapset kantaa suurta huolta etenkin pienituloisten pääsystä mielenterveyspalveluihin. Selvityksessämme pienituloisissa perheissä jopa 32 % lapsista vastasi, että olisi tarvinnut jotain palvelua, muttei sitä saanut ([Lapsen Ääni 2023-kysely](#)).

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 3: Nuorten hyvinvointia tuetaan osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta vahvistamalla

On myönteistä, että tavoitteet nuorten osallisuuden, yhteisöllisyyden ja turvallisen kasvun vahvistamisesta ovat VANUPO:n luonnoksessa näkyvästi mukana. Kiusaamiseen ja syrjintään puuttumisen tärkeys nousee selkeästi esiin myös nuorten kuulemisen tuloksissa. Samalla on huolestuttavaa, ettei ohjelmassa ole erillisiä tavoitteita rasismien ehkäisemiseksi ja rasismien vastaisen työn vahvistamiseksi.

Pelastakaa Lapset pitää tärkeänä ammattilaisten työkalujen sekä tiedon lisäämistä nuoria koskevista ihmisoikeusloukkauksista, kuten vihapuheesta ja ekstremismistä. Kolmannella sektorilla on tärkeä rooli vihapuheen, ekstremismin sekä katu- ja jengiväkivallan torjunnassa sekä ennaltaehkäisyssä.

Näiden toimijoiden moniammatillista (yhteis)työtä tulee tukea, jonka lisäksi järjestöillä on suuri määrä osaamista, jota kannattaa hyödyntää toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa aiempaa laajemmin. Näin ollen tulisi vahvistaa kolmannen sektorin toimijoiden resursseja ja edellytyksiä tehdä vihapuhetta, ekstremismistä sekä katu- ja jengiväkivaltaa ennaltaehkäisevää moniammatillista (yhteis)työtä.

Pelastakaa Lapset esittää vakavan huolen nuoriin kohdistuvasta väkivallasta, erityisesti digitaalisissa ympäristöissä tapahtuvasta seksuaaliväkivallasta, sillä esimerkiksi Kouluterveyskyselyn ja Pelastakaa Lasten tekemän selvityksen mukaan seksuaaliväkivallan kokemukset ovat yleisiä. Näitä lapsenoikeusloukkauksia ei tällä hetkellä ole lainkaan mainittuna VANUPO:n luonnoksessa. Pelastakaa Lapset kannustaa vahvasti huomioimaan VANUPO:ssa myös seksuaaliväkivallan kokemusten, kaikissa nuoren ympäristöissä, nuorten turvallisuutta heikentävänä tekijänä.

Lapsiin ja nuoriin kohdistuva seksuaaliväkivalta, erityisesti digitaalisissa ympäristöissä, on kasvava ongelma kaikkialla maailmassa, myös Suomessa. Joka viides lapsi Euroopassa joutuu kokemaan

seksuaaliväkivaltaa. Joka sekunti verkossa jaetaan vähintään 2 kuvaa tai videota lapseen kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta ja joka kolmannessa ilmoitetussa lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistavassa materiaalissa on alle 10-vuotias lapsi. Sellaisen kuvamateriaalin määrä, jonka lapsi on itse ottanut ja jossa lapsi on alasti tai tekee itselleen seksuaalisia tekoja, on kasvanut räjähdysmäisesti sekä Suomessa että kansainvälisesti. Lapsen ja nuoren kiristäminen seksuaalisilla kuvilla on selvästi kasvava ilmiö ja näkyy sekä Suomessa että kansainvälisesti.

Lapsiin ja nuoriin kohdistuvan seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisemiseksi ja torjumiseksi Pelastakaa Lapset suosittelee, että:

- Digitaalisten ympäristöjen turvallisuus tulee varmistaa, myös sääntelyllä. Lasten ja perheiden vastuuttaminen tämän maailman laajuisen pandemian, lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan, torjumiseksi ei voi olla ainut ratkaisu ongelmaan.
- Ammattilaisten osaamista seksuaaliväkivallan puheeksi ottamisesta tulee edelleen vahvistaa koulutuksen keinoin.
- On myös varmistettava, että Suomessa on alueellisesti kattavasti tarjolla olevia palveluita niille lapsille ja perheille, jotka tarvitsevat tukea ja apua seksuaaliväkivallan kokemusten käsittelyyn
- Lapsille tulee edelleen tarjota näyttöön perustuvaa seksuaali-, oikeus- ja turvataitokasvatusta, jotta lapsilla on tietoa, taitoa ja kykyä soveltaa opittua käytäntöön sekä omien että muiden rajojen kunnioittamiseksi ja suojaamiseksi.
- Parasta suojelua on, että aikuinen ei koskaan, missään ympäristössä kohdistaa lapseen seksuaaliväkivaltaa. On siis äärimmäisen tärkeää taata paremmat ja kattavammat palvelut kaikille henkilöille, joilla on lapsikohteinen seksuaalinen kiinnostus.
- Lisäksi Pelastakaa Lapset haluaa muistuttaa, että seksuaalinen kiinnostus lapsiin voi alkaa jo nuoruusiässä. Tässä kohtaa ennaltaehkäisy ja näyttöön perustuva seksuaalikasvatus sekä oikein ajoitettu tuki nuorelle voivat varmistaa sen, että nuori voi elää elämänsä ja toteuttaa seksuaalisuuttaan ilman että hän koskaan kohdistaa lapseen seksuaaliväkivallan tekoja.

VANUPO:n toimeenpanossa tulee ottaa huomioon johdonmukaisesti Väkivallaton lapsuus – toimenpideohjelman lapsia ja nuoria koskevat tavoitteet.

Nuorisotyön ja -toiminnan tukemisen linjaukset

Pelastakaa Lapset pitää hyvänä, että VANUPO:n luonnokseen on sisällytetty kuvaus kunnallista perusnuorisotyötä koskevista tavoitteista. Näiden tavoitteiden kohdalla on perehtyä huolellisesti kunnallista nuorisotyötä toteuttavien ja edustavien tahojen lausuntoihin.

Painopisteet nuorisoalan valtakunnallisten osaamiskeskusten valtionapukelpoisuuden hyväksymiselle

Pelastakaa Lapset toteaa, että valtakunnallisten osaamiskeskusten painopisteitä on tässä luonnoksessa kuvattu huomattavasti edellistä VANUPO:a ylimalkaisemmin.

Suomen kansalliset tavoitteet nuorisoalan eurooppalaiselle ja kansainväliselle toiminnalle

Pelastakaa Lapset katsoo, että tavoitteissa tulisi turvata 2250-verkoston (Nuoret, Rauha ja Turvallisuus) toiminnan edellytykset vahvistaa nuorten osallisuutta ja toimijuutta toimia 2250-päätöslauselman tavoitteiden edistämiseksi niin Suomessa kuin kansainvälisesti.

Muita näkemyksiä ohjelmasta

Luonnokseen ei ole sisällytetty toimenpidekohtaisia seurantamittareita tai edes alustavasti avattu, millaisia konkreettisia mitattavissa olevia tuloksia tavoitellaan. Luonnoksessa kerrotaan seuraavaa (s.5): *“Ohjelman toteuttamisen alkuvaiheessa määritellään toimenpiteiden tarkempi aikataulu ja toiminnan onnistumisen mittarit.”* Tämä nostaa huolen siitä, mihin asiantuntijätietoon ja kuulemiseen mittarit pohjautuvat, kun niistä ei anneta lausuntoa antaville tahoille osviittaa.

Myös nuorten hyvinvoinnin tilannekuvaus (sivuilla 3–4) tuntuu tietopohjan kuvauksen osalta epätasapainoisesti painottuneelta. Ohjelmaluonnos kuvaa tarkasti väestötilastoja ja katujengi-ilmiötä vain ulkomaalais- ja maahanmuuttajataustaisten nuorten osalta. Vastaavia tietonostoja olisi perusteltua tehdä myös muista nuorten hyvinvointiin liittyvistä ilmiöistä.

Pelastakaa Lapset pitää myönteisenä, että ohjelman luonnos pitää sisällään erillisiä ilmastonmuutokseen ja luontokatoon liittyviä nuorisopoliittisia tavoitteita. Niiden on syytä näkyä VANUPO:ssa eurooppalaisen ja kansainvälisen yhteistyön lisäksi myös kotimaan nuorisopolitiikassa. Pelastakaa Lapset muistuttaa, että ilmastonmuutos horjuttaa lasten ja nuorten perus- ja ihmisoikeuksia. Yhteiskunnan on tuettava nuoria omien oikeuksiensa puolustajina ja kansalaisina ilmastonmuutoksen hillitsemisessä ja ympäristön suojelussa.

Haluamme muistuttaa, että Pelastakaa Lasten Nettivihje on toiminut yli 20 vuotta matalan kynnyksen vihjepalveluna, jonne kuka tahansa voi ilmoittaa, jos näkee netissä lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistavaa materiaalia tai lapsi on kohdannut seksuaaliväkivaltaa, missä tahansa ympäristössä, jossa lapsi on ja aikaansa viettää.

Pelastakaa Lasten Digitaalisen hyvinvoinnin & turvallisuuden tiimi tuottaa lapsille, opettajille, huoltajille ja ammattilaisille tietoa ja tukea lapsen digitaaliseen hyvinvointiin sekä turvallisuuden edistämiseksi.